

ілюстраціями до казок, мультфільмів, що допомогло дітям боротися із негативними емоціями під час перебування у сховищі.

Одночасно із оснащенням куточками та декоруванням стін ми працювали над урізноманітненням видів діяльності дітей: розваги з іграшками та конструктором, складання пазлів, слухання музики, тіньовий театр власними руками, спілкування з однолітками та вихователями. Наразі час, проведений у сховищі, дуже урізноманітнівся, оскільки діти мають змогу подивитись лялькову виставу, затанцювати веселі танці та улюблені руханки і, навіть, влаштувати справжню дискотеку.

Варто зазначити, що наші зусилля виявилися не марними, адже неодноразово педагоги чули від вихованців такі фрази: «Не хочу йти в садок, хочу у сховище!» або почувши звуки тривоги діти не лякаються, а навпаки радіють тому, що зараз попрямують в укриття, чи як вони його називають «Підземний замок». Це і є висока оцінка нашої роботи. Адже доводить те, що діти в укритті почувають себе комфортно, невимушено та, що найголовніше, захищено. Похід в укриття перетворився для дітей на цікаву пригоду, на яку вони з нетерпінням чекають, саме тому це не викликає в дітей дискомфорту, що в свою чергу допомагає зберегти їх психологічне здоров'я.

Саме так функціонує наш заклад в період воєнного стану. Звісно, на досягнутому ми не зупиняємося і постійно шукаємо шляхи для удосконалення. Адже найважливіше, що ми можемо зробити для наших дітей – дати можливість прожити хоч і особливе, але щасливе дитинство.

Список використаних джерел:

1. 168. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан; за заг. ред. О. В. Низьковської. – 256 с.
2. Психічне здоров'я дитини: збереження та зміцнення URL: <http://leleka.rv.ua/index.php?m=content&d=view&cid=163>

УДК: 11.07(34)

Ганаба Світлана,

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Закон бочки або якірного ланцюга: розмисли про виховання культури громадянськості

Громадянин як основа суспільного життя має зростати й розвиватися упродовж усього життя. Громадянин як основа суспільного життя має зростати й розвиватися упродовж усього життя. Цінність суспільства у ставленні до людини виявляє те, яким є суспільство. Орієнтація освітнього процесу на розвиток індивідуальної природи людини у результаті розвиває її як вільного, діяльного «дієвця соціальних змін», а не «соціального персонажу» епохи під ла-штованого під потреби певного суспільства. Освіта постає як трансформати-вне середовище для людини, яка враховує потреби та зміни суспільного дискурсу.

Ключові слова: громадянин, освіта, трансформація, розвиток, цінність людини.

Стародавні римляни у поясненні особливостей соціального життя використовували низку законів суспільного життя, серед яких «закон бочки або якірного ланцюга». Засадничим міркуванням цього закону є твердження, що «жодна з бочкових дощок не може

бути важливіша за іншу: якщо хоч одна дошка відсутня чи зламана, то бочки як такої немає; усі ланки якірного ланцюга однаково важливі: якщо хоч одна з ланок зноситься, весь ланцюг стане непридатним до вжитку» [1, с. 46]. Отож, діяти кожен може поодиноці, але успіху зазвичай досягають у співпраці. Що таке співпраця? Насамперед, це створення умов для досягнення успіху усіх, хто приймає участь у спільній діяльності. В основі її організації є розуміння, що співпраця ґрунтується не на сукупності знань, а на єдності у їх розумінні й осмисленні. Отож, співпраця можлива завдяки продуктивній взаємодії, довірі, толерантності й повазі. Очевидно, що співпраця не передбачає зведення різних думок та міркувань до єдиного знаменника. Розбіжності не є перешкодами у розвитку співпраці. Вони засвідчують свободу та неупередженість у прийнятті рішень та побудові міркувань, готовності розглянути альтернативні варіанти й можливості тощо. Їх розв'язання є можливим за умови ви-знання людини як цінності та основної клітинки громадянського суспільства.

Варто зазначити, що проблема становлення й розвитку громадянського суспільства є предметом наукових розвідок та міркувань пересічних громадян. Підвищений інтерес та зацікавленість цією проблематикою зумовлені творенням й розбудовою державності. Паростки теорії громадянського суспільства зародилися у давньогрецьку, давньоримську, середньовічну християнську добу та часи Відродження. Попри відмінність міркувань, засадничою ідеєю є визнання пер-винності громадянського суспільства щодо держави. Ще у Марсилія Падуанського (початок XIV ст.) подибуємо ідею права народу на непокору несправедливим діям держави [4]. Основним принципом, на якому ґрунтується громадянсь-ке суспільство є свобода людини як громадянина. Ця свобода реалізується через практики самоврядування та незалежності сумління кожної людини [2]. Ілюстрацією розуміння такого взаємозв'язку людини та громадянського суспільства є побудова громадянського суспільства у низці європейських країн. Самостійність та свобода громадян виступають як основа розвитку суспільства й громадських інституцій та є дієвим важелем контролю для держави й її владних органів. Зазначимо, що процес творення громадянського суспільства є довготривалим та складним, сповненим протиріч, здебільшого полишений чітких правил й уста-лених зразків тощо. Кожна спільнота вибудовує свій шлях державності на основі громадянських інституцій. Хочеться вірити, що пройшовши крізь усі складнощі та перипетії соціальних негараздів, українське суспільство отримає нові правила співжиття, які дозволять громадянам не остерігатися власної держави й ефективно використовувати ресурс суспільного єднання у вирішенні різних проблем, бути залученими до активної та відповідальної участі в ухваленні спільних рішень та реалізації спільних справ тощо.

Українське громадянське суспільство твориться й гартується в умовах війни, щодня й щохвилини виборюючи незалежність й свободу. Йдеться про екзистенційну боротьбу, у якій утверджуються й розвиваються цінності спільноти вільних й відповідальних громадян, показуються приклади єднання. Громадянин – це «активний учасник суспільства, який має як соціальні права, так й обов'язки, а не лишень пасивно користується суспільними ресурсами, отримує добробут та доступ до спільних для громадян прав і послуг» [6, с.114]. Зауважимо, що актуальність проблеми виховання громадянськості для українського суспільства зумовлена ще й впливом радянської «духовної спадщини». Йдеться про складність розвитку цінностей й свобод громадянського суспільства у середовищі, де людей десятиліттями навчали не довіряти один одному, бути не толерантними й упередженими, а про повагу до людини та її прав й цінностей взагалі мова не йшла [2, с.72]. Релевантну роль у цьому процесі відіграє родина. Знання традицій й звичаїв як родинних, так й свого народу, виховання загальнолюдських чеснот та морально-етичних цінностей, готовності приймати самостійні рішення й бути відповідальним за їх виконання перед собою та людьми тощо виховується родиною. Родинне виховання є важливим у плеканні індивідуальності людини, розвитку культури громадянськості, забезпеченні наступництва поколінь. «Людина без коріння схожа на флюгер. Людина, наділена чітким і ясним національним, культурним і сімейним ресурсом, знає, як, на що і заради чого люди жили раніше, чого прагнули і чого домагалися, який слід на землі залишили їх предки» [1, с. 89].

Очевидно, що виховання громадянськості є релевантною й актуальною проблемою для освіти, яка є потужним чинником соціалізації молоді, середо-вищем залучення її до активної й відповідальної участі в суспільних справах, подоланні політичної апатії й анемії тощо. Яким чином освіта має сприяти ви-хованню громадянськості? Звісно, ця проблематика не є новою для української освіти. Упродовж минулих десятиліть одним із її пріоритетних завдань є виховання громадянина й патріота своєї батьківщини.

Це завдання є складним й передбачає довготривалу й кропітку роботу з емоційним світом людини. Ті знання, які зачепили внутрішню сферу людини, до яких вона виявила емоційну прилученість не лише знаходять відгук у душі людини, а й змінюють її ціннісно-світоглядну сферу, плекають нові відчуття. Очевидно, що акцентуація уваги на повчальних історіях, яскравих біографічних фактах історичних особистостей у процесі навчання є недостатньою. Засадничою ідеєю у вихованні культури громадянськості є розвиток освіти як середовища особистісного зростання. Це зростання зумовлене внутрішніми потребами люкдини, її інтересами та ціннісними установками, тим, чого прагне людина. Цінність людини як особистості та громадянина визначається її екзистенцією, а не сукупністю отриманих знань. Йдеться про персоніфікацію освіти, яка б органічно розвивала в людині її природній потенціал, а не нав'язувала сукупність суспільних установок та потреби, нівелюючи таланти та прагнення конкретної людини. Орієнтація освітнього процесу на розвиток індивідуальної природи людини у результаті розвиває її як вільного, діяльного «дієвця соціальних змін», а не «соціального персонажу» епохи підлаштованого під потреби певного суспільства. Освіта постає як трансформативне середовище для людини, яка враховує потреби та зміни суспільного дискурсу.

Наступною заувагою є роль освіти у розвитку критичного, системного мислення. Здатність критично й неупереджено осмислювати проблеми суспільного життя, бачити витоки проблем й здатність окреслювати шляхи їх продуктивного вирішення, бачити перспективи розвитку суспільства є релевантними у розвитку громадянської позиції, умінні громадянина вибудовувати конструктивний діалог з державними й громадянськими інституціями, бути відповідальним за долю країни у якій живеш. «Рух вперед спричиняє не навчання, а розсудливість, працьовитість, завзяття, системне мислення й системна діяльність людей» [1, с.14]. Естонський дослідник Ю. Вооглайд вказує, що освіта покликана виховувати генераліста власних ідей, а не виконавця чужих рішень. Дослідник також звертає увагу на ту обставину, що результатом освіти є не кількість отриманих знань, а уміння й здатність людини використовувати знаннєвий ресурс у вирішенні практичних завдань та життєвих ситуацій. Вміння приймати самостійні рішення, ефективно вирішувати практичні ситуації й прораховувати наслідки своїх дій тощо є набагато важливішим, а ніж нісенітниця, досвід — це найважливіше, його не можна розповісти, його потрібно надати. Це те, що залишається на все життя», - наголошує дослідник [1, с.251]. Успішність людини у практиках життя визначається не лише набутим досвідом та низкою практичних умінь, а й здатністю мислити. Здатність мислити в альтернативах, враховувати складність й багатоаспектність об'єкта пізнання, це процес постійного перегрупування й переосмислення уже наявних суджень й створення між ними нових зв'язків та відносин, це вміння бачити глибинні зв'язки між окремими й ззовні незалежними ситуаціями, здатність бачити ситуацію та досвід як єдине ціле [3, с.66]. Таке мислення є системним й продуктивним, оскільки демонструє можливість не лише аналізувати події, а й розпізнавати алгоритми взаємозв'язків й структур, на основі яких вони виникають, розуміти істинне підґрунтя ситуацій й окреслення шляхів їх вирішення з позицій перспектив розвитку. Самостійно мислити – це мислити продуктивно, пояснювати не лише невідоме, а й у відомому й очевидному віднайти незрозуміле та неймовірне. Це мислення іншого порядку, що полягає передусім у подоланні наявних меж, у «поєднанні не поєданого», тобто відмінного, не редукованого тощо [3, с. 28]. Таке мислення не здійснюється у чітко визнаному річищі, а змінюється у різних напрямках, долаючи межі окреслених репрезентацій й відкриваючи нові горизонти розуміння суспільства та ролі у ньому людини. Воно уявляється як цілісна єдність

взаємообумовлених, взаємозалежних факторів, принципів, що реалізуються у міждисциплінарних дослідженнях.

Очевидно, що навчання не обмежується освітніми установами й триває для людини упродовж усього її життя. Засадничими уміннями у процесі самоосвіти є здатність людини до співпраці, самоорганізації та самодисципліни. Йдеться про здатність людини самостійно організувати свій навчальний процес, фокусуючись на вирішенні питань розробки індивідуально орієнтованих освітніх цілей й завдань, спрямовування освіти та самоосвіти у контекст формування особистих та професійних якостей. Отож, у цьому особистісному підході до навчання наголос має бути зроблений не на гармонійному всебічному розвитку особистості, а на підготовці та залученні людини до постійної й напруженої внутрішньої роботи – роботи над собою, над своїми невдачами, помилками й страхами, над постійним творенням свого нового Я [5]. Без уміння себе дисциплінувати, керувати своїми емоціями й почуттями, організовувати своє життя, планувати свої справи тощо людина не здатна реалізувати себе повною мірою й досягти життєвого й професійного успіху. Формування рішень завжди супроводжує відповідальність за подальшу діяльність, безпосередні результати та рішення. «Єдиним залежним від нас способом генерації почуття відповідальності й активності в суспільстві є допомога людям у формуванні з них суб'єкта самоврядування і соціального керування, здатного самостійно вирішувати», - пише дослідник [1, с. 338]. Ніхто не прийде й не створить суспільство за когось, суспільство має створювати спільнота громадян самостійно. Грати довго у державу не вийде, її необхідно створювати й основним творцем мають стати громадянські інституції, які ґрунтуються на співпраці й вірі в унікальність, дієвість кожного громадянина. Громадянин як основа суспільного життя має зростати й розвиватися упродовж усього життя. Цінність суспільства у ставленні до людини виявляє те, яким є суспільство. За умови розростання бюрократичного апарату реалізувати громадянські якості та починання не легко. У бюрократ-чному суспільстві для більшості громадян свобода стає видимістю, а не сутністю.

Отож, виховання громадянськості є одним із пріоритетних завдань української освіти, яка покликана стати у авангарді суспільних змін в нелегких умовах сьогодення, зустрівшись із низкою викликів як теперішнього, так й минулого. Варто зазначити, що у цій справі не має готових рецептів чи чітких алгоритмів дій тощо.

Список використаних джерел

1. Вооглайд Ю. Мислити як громадянин. Посібник для тих, хто хоче мислити самостійно /пер. з рос. О. Сауляк. Таллін, Ullo Vooglaiu Kirjastus OU, 2020.448с.
2. Ганаба С.О. Людина вчиться бути громадянином упродовж життя: розмисли над книгою Юло Вооглайда "Мислити як громадянин. Посібник для тих, хто хоче мислити самостійно". Вища освіта України. 2023. №1. С.69-80.
3. Ганаба С. О. Стратегії розвитку критичного та креативного мислення: навчальний посібник. Хмельницький, Вид-во НАДПСУ, 2021. 128с.
4. Соляр С. Громадянське суспільство: загальнотеоретичні підходи до визначення. Вісник Національного ун-ту "Юридична академія ім. Ярослава Мудрого". 2013. №7 (72). С. 271-280.
5. Сюй Ш. Активне громадянство у глобалізованому світі: філософсько-освітні імплікації. Філософія освіти. 2021. №27(2). С. 148-158.
6. Філософський словник соціальних термінів / за заг. ред. В. П. Андрущенка. Харків, Корвін, 2002. 672с.